

Overtuigd gereformeerd, bewust Hervormd

Een onderzoek naar C.D.L. Bähler (1806-1857)¹⁾

N. 71

Aan het einde van de twintiger en begin dertiger jaren van de negentiende eeuw waren er een zestal theologiestudenten in Leiden die een hechte vriendengroep vormden. Deze groep is de geschiedenis ingegaan als de 'Club van Scholte'. De gereformeerde theoloog Rullman noemde deze groep 'de bakermat der Afscheiding'. Hiermee zei hij niets te veel, want vijf van de zes studenten werden voormannen van de Afscheiding: A. Brummelkamp (1811-1888), G.F. Gezelle Meerburg (1806-1855), A.C. van Raalte (1811-1876), H.P. Scholte (1805-1868) en S. van Velzen (1809-1896). Over al deze vijf predikanten is in de loop van de tijd veel geschreven.

B. van der Wal en G. van Harten ■

Christiaan Daniël Louis Bähler

Het zesde lid van de 'Club van Scholte' geniet echter veel minder bekendheid. De naam Christiaan Daniël Louis Bähler zal bij weinig mensen herkenning oproepen. Bähler was de enige van de vriendenclub die zich niet afscheidde. Hij bleef zijn hele leven predikant in de Nederlands Hervormde Kerk. In dit artikel proberen we C.D.L. Bähler uit de vergetelheid te trekken. Wie was deze man en waarom ging hij niet mee met de Afscheiding?

Jeugd en studietijd

Christiaan Daniël Louis (roepnaam Louis) zag het levenslicht op 27 februari 1806. Hij werd geboren in Zwolle. Zijn vader, Louis Henri Bähler (1765-1836) was hier predikant van de Waalse gemeente. Louis Henri was één van de voormannen van het Réveil en hij was goed bevriend met Isaac da Costa (1798-1860). De moeder van Louis was de dichteres Henriette Wilhelmine Mathilde Despar. Louis ging naar Leiden om daar theologie te studeren. Tijdens zijn studie sloot hij zich aan bij de vriendenclub rondom H.P. Scholte. Het is opmerkelijk dat Louis in de latere geschiedschrijving niet altijd genoemd wordt als lid van de vriendenclub. Veel auteurs vermelden alleen de namen van de vijf andere studenten.

De vrienden bestudeerden samen de geschriften van Da Costa. Ook lazen ze geschriften van de vader van Louis en het Zwitserse tijdschrift 'Archives du Christianisme du dix-neuvième siècle'. Op deze manier bleven ze op de hoogte van het internationale Réveil. De club bezocht wekelijks de bijeenkomsten van de oefenaar Le Feburé (1776 of 1777-1843) en van tijd tot tijd bracht men een dag door in Wassenaar bij Twent van Rozenburg (1799-1868). Twent van Rozenburg was een vurige propagandist voor de Geneefse Afscheiding. Zo raakten de zes studenten al vroeg vertrouwd met het denkbeeld van vrije kerken.

In oktober 1832 legde Louis met succes zijn proponentsexamen af. De weg naar het predikantschap lag open. Op 8 april 1833 deed hij intrede in de gemeente van Elspeet. Twee maanden eerder was hij in Leiden in het huwelijk getreden met Maria Elizabeth van 't Hooft (1812-1880).

Vijf dagen voordat Louis intrede deed, was hij aanwezig op een bijeenkomst in Amsterdam. Hier sprak hij samen met onder meer Da Costa, A. Capadose (1795-1874) en W. de Clerq (1795-1844) over de 'kwestie Kohlbrugge'. H. F. Kohlbrugge (1803-1875) probeerde tevergeefs predikant te worden in de Nederlands Hervormde Kerk. Men vond zijn prediking te rechtzinnig. Op de bijeenkomst in Amsterdam werd er nagedacht over de vraag welke stappen men nu moest ondernemen. Maar de mannen

Noot

1 Voor een uitgebreidere en geannoteerde versie verwijzen we naar <http://home.hetnet.nl/~z.j.c.van.harten>

waren onderling te verdeeld waardoor de vergadering op niets uitliep.

Niet meegegaan met de Afscheiding

De eerste gemeente die Bähler diende, was de gemeente van Elspeet. Hier heeft hij vier jaar mogen werken. In deze periode werden Bähler en zijn vrouw met veel verdriet geconfronteerd: hun in 1834 geboren zoon Louis Henri overleed op tweejarige leeftijd. Gelukkig was er ook vreugde. In 1835 werd er een dochter in de pastorie geboren.

In de periode dat Bähler predikant was in Elspeet vond de Afscheiding plaats. Bähler ging echter niet met de Afscheiding mee. Hij bleef predikant in de Nederlands Hervormde Kerk. In Elspeet heeft geen Afscheiding plaatsgevonden. Voor zover we konden nagaan, waren er ook geen gemeentelieden die zich afscheidten. Na vier jaar de gemeente van Elspeet te hebben gediend, vertrok Bähler in 1837 naar Oosterwolde (Gld). Hier kregen hij en zijn vrouw een jaar later een zoon: Louis Henri Antoine (1838-1932). Deze zou in de jaren 1870 tot 1880 zelf ook de gemeente van Oosterwolde dienen als predikant.

Adresbeweging

Na drie jaar in Oosterwolde te hebben gestaan, nam Bähler in 1840 een beroep aan naar Aalst. Ook hier werd de familie opnieuw geconfronteerd met groot verdriet; ze kregen twee doodgeboren kinderen.

Na de Afscheiding was de strijd om de handhaving van de belijdenis in de Nederlands Hervormde Kerk niet tot rust gekomen. In 1840 had koning Willem I onverwacht afstand gedaan van de troon. Velen hoopten dat zijn opvolger, Willem II, zou terugkeren tot de oude gereformeerde religie. Er kwam een stroom van adressen op gang. Vele Gereformeerden zagen een nieuwe mogelijkheid om de kerk terug te leiden naar het gereformeerde spoor van voor 1816. Zo begon in 1841 de adresbeweging. Gangmaker was ds. B. Moorrees (1780-1860) die een adres indiende bij de synode, getiteld: 'Adres aan mijne gereformeerde geloofsgenoten in ons vaderland'. Daarin erkende hij dat hij nu pas met een adres durfde te komen omdat met de troonbestijging van Willem II het gevaar van vervolging verdwenen was.

Hoewel Moorrees kritisch was over de koers van de Nederlands Hervormde Kerk wilde hij niet tot afscheiding overgaan. Vanaf de preekstoel typeerde hij de Afscheiding zelfs als "werk van de duivel". Afscheiden mocht volgens Moorrees alleen als alle hoop op herstel van de kerk vervlogen was. Zover was het volgens hem nog niet, want de weg naar de Synode lag nog open.

Zijn adres werd door nog vijf andere predikan-

ten ondertekend. Eén van hen was Bähler. Naast de predikanten zetten nog 8.790 kerkleden hun handtekening onder het adres.

In het adres werd gevraagd om een evenredige samenstelling van de synode, om trouw aan de leer van de kerk, om onderwijs aan de jeugd uit de Heidelbergse Catechismus, het benoemen van rechtzinnige hoogleraren aan de theologische faculteiten van de diverse universiteiten en om de handhaving van de Formulieren van eenheid. Ook werd de synode opgeroepen de reglementen en verordeningen te herzien en weer met Gods Woord en de Dordtse Kerkorde in overeenstemming te brengen.

Moorrees beschuldigde de Synode ervan van de Nederlandse Hervormde Kerk een liberale kerk te hebben gemaakt. Hij vroeg om terugkeer tot de situatie van voor 1816 en als men dat niet wilde om een boedelscheiding. Het adres werd ook aan de Koning gestuurd met het verzoek of hij er op toe wilde zien dat de synode aan het tot haar gerichte verzoek zou voldoen. Het adres werd door de koning echter niet beantwoord.

De synode gaf wel antwoord. Zij had het adres in de handen van een commissie gegeven. Deze commissie was niet te spreken over de volgens haar 'beledigende taal' van het adres. Maar als het om beledigen ging, kon de commissie er ook wat van. Over de ondertekenaars van het adres werd opgemerkt: 'op verre de meeste dragen de handtekeningen het bewijs van den min beschaafden stand der deelnemers'.

Volgens de commissie had het geen zin om de Dordtse Kerkorde weer in te voeren omdat deze niet in overeenstemming met de tijd was. Ter illustratie verwijst de commissie naar de Afscheidenen. Hun onderlinge verdeeldheid was volgens de commissie grotendeels terug te voeren tot de herinvoering van de Dordtse Kerkorde. Dit leidde alleen maar tot twist en verwarring.

De synode nam het voorstel van de commissie over en verklaarde dat de grondslagen van de kerk niet verlaten waren en dat het adres van Moorrees en de zijnen daarom niet ontvanke-lijk was. In feite werden de indieners van het adres met een kluitje in het riet gestuurd. Toch gaf de synode met haar antwoord onbedoeld een interpretatie van het ondertekeningsformulier. Volgens haar vraagt het formulier om handhaving van de leer 'gelijk die in haren aard en geest het wezen en de hoofdzaak uitmaakt van de Belijdenis der Hervormde Kerk'. De synode sprak dus over 'het wezen en de hoofdzaak van de Belijdenis'. Dit leidde tot een stroom van adressen waarin de vraag werd gesteld hoe bepaald kon worden wat wezenlijk en hoofdzakelijk was.

Moorrees en Bähler legden zich niet neer bij het synodebesluit. Op 21 juni 1842 stuurden zij opnieuw een adres naar de synode. Ze protesteerden nogmaals tegen de afschaffing van het

oude en de invoering van het nieuwe onderte-keningsformulier. Ook brachten ze nog weer bezwaren in tegen de verordeningen en reglementen die strijdig waren met de Dordtse Ker-ke. Verder protesteerden ze tegen het syno-debesluit van 1841 en tegen de in het rapport van de Synode voorkomende stellingen. Deze stellingen vonden ze strijdig met de gerefor-meerde leer en tevens bevorderden ze de ineensmelting met andere protestantse kerkge-nootschappen.

Volgens Moorrees en Bähler had de Synode de Nederlands Hervormde Kerk 'in een onbepaald en geheel vrijzinnige kerk veranderd'. En, ver-volgen Moorrees en Bähler, daarom zijn "de ondergetekenden dan ook in gemoede, en op grond van Gods getuigenis, innig overreed, dat de veelvuldige rampen, die ons vaderland sedert het jaar 1816 getroffen hebben, moeten toegeschreven worden aan het kennelijke onge-noegen des Allerhoogsten, en dit ongenoegen Gods te beschouwen is als een gevolg van het verlaten der ware Godsdienst, de vertrapping Zijner eer, en de verloochening van Zijn Naam en Zijn geboden."

Opnieuw werd er ook een adres aan de koning gericht. Daarin werd gesteld dat het tegenwoor-dige hoofdbestuur van de Nederlands Her-vormde Kerk volledig was afgeweken van de kenmerkende eigenschappen van de ware gere-formeerde leer. Door het nieuwe formulier werden er niet alleen zaken verkondigd die tegen de gereformeerde leer ingingen, maar zelfs 'de Godonterendste en Godslanderlijke Leerredenen en geschriften door Hoogleraren en Leraars vrijmoedig uitgesproken en gedrukt'.

Concreet vroeg men de koning om er zorg voor te dragen dat diegenen die tegen de gerefor-meerde leer ingingen uit de kerk gezet zouden worden door ofwel de Synode op het besluit van 1841 te laten terugkomen of nieuwe veror-deningen op te stellen. Daarbij kon gebruik gemaakt worden van het recht dat de afgeschei-denen hadden verkregen om zelfstandig kerk te zijn. Alle vrijzinnigen konden dan hun eigen kerken beginnen met eigen gebouwen. De Synode ging echter niet op de ingebrachte bezwaren in en handhaafde haar besluit van 1841.

De koning gaf dit keer via de Minister van Staat ook antwoord. Aan de adressanten werd mee-gedeeld dat regering niet de bevoegdheid had om de Synode bevelen op te dragen. Verder gaf de minister toe dat de tussenkomst van de overheid in 1816 buitengewoon was. De koning achtte zich na al die jaren niet bevoegd om de besluitvorming van 1816 te herzien.

Vanwege zijn zwakke gezondheid ging Moor-rees niet opnieuw in tegen de reactie op zijn adres. De zogenaamde 'zeven Haagse heren' - waaronder G. Groen van Prinsterer (1801-1876) namen het van hem over. Opvallend is dat ook Bähler geen adressen meer indiende. Pas in

1848 verscheen er van hem, samen met de ker-kenraad van Ede, waar hij toen predikant was, een nieuw adres op de synodetafel.

Heemse, IJlst en Ede

In 1843 vertrok Bähler naar Heemse (1844-1845). Hier kregen hij en zijn vrouw weer een zoon. Noemenswaardig is dat tijdens Bählers verblijf in Heemse ook mensen die tot de afge-scheiden kerken behoorden bij hem kerkten. In 1844 vertrok Bähler alweer uit Heemse; hij werd predikant in IJlst (1844-1845). Hier kreeg hij tweemaal een beroep uit Ede. Het tweede beroep nam Bähler aan. Hij volgde de orthodox gereformeerde predikant D.A. Detmar (1774-1844) op. Tot 1851 was Bähler predikant in Ede. Tijdens zijn ambtsperiode in Ede werden er nog twee dochters geboren.

In Ede trad Bähler op tegen de zogenaamde 'onechte kinderen' door de doopsbediening te koppelen aan schuldbelijdenis van de onge-huwde moeder. Ook liet hij hen catechisatie volgen zodat ze tot geloofsbelijdenis konden komen.

Toen er in 1850 visitatie in Ede werd gehouden, bleek dat de gemeente zich slecht aan de kerke-lijke reglementen hield. De kerkenraad kreeg zelfs het advies om 'een kist groot genoeg tot berging van de kerkelijke boeken en papieren aan te schaffen'.

In notulen uit datzelfde jaar is ook een interes-sante opmerking te lezen over Bählers preken: "Overigens is deze vergadering, na eenige woordenwisseling omtrent de Predikwijze van den Predikant die zommigen al te ernstig voor-kwam, met dankzegging aan God besloten."

Levenseinde

Na Ede werd Bähler achtereenvolgens predi-kant in Andel (1851-1856) en Wemeldinge (1856-1857). In Wemeldinge kreeg hij na drie maanden al een beroep vanuit het nabijgelegen Poortvliet. Bähler bedankte, maar Poortvliet liet het er niet bij zitten en beriep Bähler voor de tweede maal. Ook dit keer werd er door Bähler bedankt. Maar toen de gemeente van Poortvliet voor derde maal een beroep op Bähler uit-bracht, nam deze het beroep eindelijk aan. Op 1 februari 1857 werd hij in Poortvliet bevestigd. Poortvliet bleek zijn laatste gemeente te zijn want na een kort ziekbed overleed Bähler op 17 augustus 1857 op 51-jarige leeftijd.

Bähler niet op de voorgrond

Al met al is er in de literatuur weinig te vinden over Bähler. Zijn naam wordt voornamelijk genoemd in verband met de 'Club van Scholte'. En daar waren de andere leden van deze club uitgebreid beschreven worden, wordt van Bäh-ler hooguit de naam vermeld. Maar sommige schrijvers laten zelfs dit nog achterwege. De reden ligt waarschijnlijk in het feit dat hij niet meegegaan is met de Afscheiding. Daarom

werd hij wellicht minder interessant geacht door de kerkhistorici. Bähler is niet echt op de voorgrond getreden. Later speelde hij nog wel een bescheiden rol in de adresbeweging, maar alles wijst erop dat de initiatieven hiertoe vooral bij Moorrees vandaan kwamen. Vandaar dat geschiedschrijvers meer oog hadden voor Moorrees dan voor Bähler. Men volstond met het noemen van zijn naam.

We hebben niets gevonden over contacten die Bähler na 1833 wel of niet heeft gehad met de andere leden van de 'Club van Scholte'. De eens hechte vriendenclub was geen lang leven beschoren. De vrienden groeiden na de Afscheiding uit elkaar. Dit blijkt ook uit het feit dat Scholte en Van Raalte later eigen wegen gingen.

Ondanks de weinige gegevens die over Bähler te vinden zijn, is wel duidelijk geworden dat hij een geliefd predikant was. In 24 jaar heeft hij maar liefst negen gemeenten gediend. Bähler was om zijn trouw aan de gereformeerde belijdenis een zeer gezocht predikant.

Waarom Hervormd gebleven?

De vraag die nog is blijven liggen, is de vraag waarom Bähler niet is meegegaan met de Afscheiding zoals bijvoorbeeld zijn broer Pierre Benjamin die predikant werd in de afgescheiden gemeente van Hellendoorn.

Lag een overgang naar de afgescheiden kerken niet voor de hand? We hebben gezien dat Bähler zich grote zorgen maakten over de toestand van de Nederlands Hervormde Kerk. Daarom zette hij zijn handtekening onder het adres van Moorrees. Ook in zijn preken uitte hij zijn zorgen. "Hoe donker is het uitzicht voor Land en Kerk! Hoe vele en velerlei dwalingen doen zich thans niet op! (...) hoe neemt de zedeloosheid niet hand over hand toe? Wat anders dan duistere tijden hebben wij te wachten?" In dezelfde preek zegt hij: "Hoe ontzettend groot is niet de afwijking van de leer en godsvrucht onzer vaderen".

In al zijn preken benadrukte Bähler de verdorvenheid van de mens en de noodzaak van de bekering. "Al is iemand uitwendig zoo godsdienstig, al zijn betrachten van uiterlijke godsdienstpligten is geen bewijs van deelgenootschap aan de zaligheid." Zijn preken bewijzen dat hij niets moest weten van de heersende theologie in de Nederlands Hervormde Kerk. Waarom bleef Bähler dan toch hervormd? Omdat ons geen bronnen bekend zijn waarin Bähler zelf op deze vraag ingaat, kunnen we het antwoord niet met 100 procent zekerheid geven. Maar het lijkt ons zeer waarschijnlijk dat ten minste drie factoren een rol hebben gespeeld.

Allereerst was Bähler niet de enige orthodox gereformeerde predikant met bezwaren die niet met de Afscheiding meeging. Men was van mening dat afscheiden een zonde was zolang je het ware evangelie nog kon prediken.

Bähler zelf verwijst in een preek naar de tijd van het Oude Testament. "Hoewel de kerk, ook toen, niet geheel bevrijd bleef van benaauwdheden en verdrukkingen, werd zij nochtans zóó bewaard, dat hare ogen hare leraars mochten aanschouwen in Ezra, Nehemia, Haggai, Zacharia en Maleächi, en hare ooren het woord harer leidslieden mogten hooren" (alle cursiveringen van Bähler).

De tweede factor hangt hier nauw mee samen. Bähler kreeg alle ruimte binnen de kerk om zijn eigen spoor te trekken. Niet alleen in de prediking zoals we zagen, maar ook in het niet naleven van de kerkelijke reglementen. Dit bleek ondermeer uit het eerder genoemde visitatieverslag uit 1850. Bähler kreeg ruimte om gereformeerd te preken en te handelen.

Tenslotte willen we er nog op wijzen dat de afgescheiden kerken een weinig aantrekkelijk alternatief waren. De Synode van de Nederlands Hervormde Kerk wees hier ook op in de beantwoording van Moorrees' adres. De afgescheiden kerken werden geplaagd door onderlinge verdeeldheid en ruziënde kerkenraden en predikanten. De rust binnen de afgescheiden kerken kwam pas in de jaren zestig van de negentiende eeuw. De oprichting van de Theologische Hogeschool in 1854 te Kampen speelde hier een belangrijke rol in. Toen was Bähler reeds overleden.

Slotbeschouwing

Stel nu eens dat mensen als Bähler, Moorrees en Groen zich toch hadden afgescheiden van de Nederlands Hervormde Kerk. Hoe zou de kerkgeschiedenis er dan hebben uitgezien? Hadden zij de onderlinge conflicten onder de afgescheidenen kunnen voorkomen of bezweren? Het is natuurlijk onmogelijk om deze vragen met zekerheid te beantwoorden. Maar het had in ieder geval wel de intellectuele denkracht en daarmee ook de kracht van de Afscheiding groter gemaakt. Achteraf kun je in ieder geval wel met zekerheid zeggen dat mannen als Bähler de dwalingen binnen de Nederlands Hervormde Kerk niet hebben kunnen tegenhouden. De Nederlands Hervormde Kerk werd hoe langer hoe meer een pluriforme kerk. Dit zie je vandaag de dag volop terug in de Protestantse Kerk Nederland. In die zin hebben de zorgen van Bähler op dit punt niet aan actualiteit ingeboet. Dit is een verdrietige constatering. Dat God het geve dat er een dag komt dat alle gereformeerde belijders kerkelijk één mogen worden.

Ds. Bastiaan v.d. Wal is predikant van de Gereformeerde Kerk te Oosterwolde (Fr.), ds. Gertjan van Harten te Blije-Holwerd.